

شناسایی و اعتبارسنجی شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان اثربخش

■ بیژن عبدالهی^۱
■ عطیه دادجوی توکلی^۲
■ غلامعلی یوسلیانی^۳

چکیده:

هدف از انجام این پژوهش، شناسایی و اعتبارسنجی شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان اثربخش می‌باشد. به‌همین منظور، از میان معلمان مدارس دوره ابتدایی شهر تهران، نمونه‌ای به حجم ۳۷۵ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری چند انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفت. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسش‌نامه محقق‌ساخته استفاده شد. پس از انجام تحلیل عاملی روی آزمون، ۹۸ شایستگی و یا صلاحیت در ۷ بعد یا مؤلفه اصلی، شامل پیش‌نیازهای معلم، ویژگی‌های شخصی معلم، برنامه‌ریزی و آمادگی، مدیریت و سازمان‌دهی کلاس درس، آموزش یا تدریس، نظارت بر پیشرفت و توان دانش‌آموزان و مسئولیت‌های حرفه‌ای شناسایی شد. در بعد پیش‌نیازهای معلم، داشتن توانایی کلامی برای انتقال مفاهیم به دانش‌آموزان؛ در بعد نظارت بر پیشرفت دانش‌آموزان، توضیح تکالیف به زبان روشن؛ در بعد مسئولیت‌های حرفه‌ای، داشتن رفتار و تعامل محترمانه با والدین دانش‌آموزان؛ در بعد برنامه‌ریزی و آمادگی، بیان نتایج درس به زبان روشن؛ در بعد مدیریت و سازمان‌دهی کلاس درس، آماده کردن پیشاپیش مواد آموزشی برای استفاده در کلاس؛ در بعد ویژگی‌های شخصی معلم، ایجاد فرصت‌هایی برای موفقیت همه دانش‌آموزان و در بعد آموزش یا تدریس نیز، بهره‌گیری از مفاهیم و زبان متناسب با سن و سوابق دانش‌آموزان، مهم‌ترین شایستگی‌هایی شناسایی شده است که معلمان اثربخش باید از آن برخوردار باشند.

شایستگی یا صلاحیت‌های حرفه‌ای، معلمان اثربخش، دوره ابتدایی، شهر تهران

کلید واژه‌ها:

مقدمه

معلم کارگزار اصلی تعلیم و تربیت و روح نظام آموزشی هر کشوری است و با کوشش خردمندانه او است که اهداف متعالی نظام آموزشی کشور محقق می‌شود. آنچه کودکان، نوجوانان و جوانان در

تاریخ دریافت مقاله: ۹۱/۹/۱۱ تاریخ شروع بررسی: ۹۱/۹/۱۲ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۲/۵/۱

* استادیار دانشگاه تربیت معلم تهران..... biabdollahi@yahoo.com

** دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی..... ati.dadjoo@yahoo.com

*** دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی..... youseliani_gh@yahoo.com

www.SID.ir

اهداسایی و اعتبارسنجی شایستگی های حرفه ای معلمان اثربخش

مدرسه کسب می کنند، متأثر از خصوصیات، کیفیات، شایستگی های علمی، فرهنگی، دینی، اجتماعی، اخلاقی و معنوی معلمان است.

معلمان اثربخش^۱ معلمانی هستند که به دنبال دستیابی به اهدافی خاص هستند، خواه این اهداف توسط خود آنان یا دیگران تعیین شده باشد. معلمان اثربخش باید دانش و مهارت های مورد نظر جهت دستیابی به اهداف مورد نظر را داشته باشند و این مهارت ها را در زمان مناسب و به شیوه مطلوب و مورد انتظار به کار گیرند. طبق نظر میدل^۲ (۱۹۸۲) برخورداری از دانش و مهارت های مختلف به نام شایستگی یا صلاحیت معلمان آورده می شود (آندرسون^۳، ۱۹۹۹).

شایستگی معلم به توانایی معلم در برآوردن نیازها و مطالبات حرفه تدریس به میزان کافی و با استفاده از مجموعه ای یکپارچه از دانش، مهارت، نگرش گفته می شود. به طوری که این مجموعه در عملکرد و بازتاب معلم تجلی یابد (نیچ ولت، بیجارد، برکلیمانس، ورلاپ و ابلز^۴، ۲۰۰۵).

تغییرات عمیق در ساختار برنامه درسی و جمعیت دانش آموزی در هویت حرفه ای معلمان بحران به وجود آورده است. فقدان صلاحیت های مرتبط برای برخورد با این موقعیت جدید موجب شده تا بسیاری از معلمان هویت حرفه ای خود را در تنگنا ببینند، بنابراین هویت حرفه ای معلمان نیاز مبرم به بازسازی مجدد دارد (مورنو^۵، ۲۰۰۷).

یافته های پژوهش کیامنش (۱۳۷۷)، در مطالعات تیمز نشان از وضعیت نامناسب دانش آموزان ایرانی دارد. او علت مشکل را در روش های تدریس معلمان گزارش کرده است. نتایج این مطالعه نشان داده که معلمان از کتاب به عنوان محور اصلی تدریس استفاده می کنند و روش های تدریس آنان اغلب جنبه توصیفی دارد. کریمی (۱۳۸۴)، با توجه به یافته های مطالعه بین المللی پیشرفت سواد خواندن (پرلز)، چنین نتیجه گیری می کند که وضعیت عملکرد دانش آموزان ایرانی در این مطالعه تطبیقی (پایه چهارم ابتدایی)، نشان دهنده ضعف نسبی نظام آموزشی و توانایی پایین دانش آموزان در مهارت خواندن، خاصه از نظر درک و استنباط در آزمون پرلز است. وی در تحلیل نتایج به لزوم تجدید نظر در فرایند یاددهی - یادگیری، روش های تدریس و شایستگی های حرفه ای معلمان اشاره می کند. شعبانی (۱۳۸۳)، مهم ترین نارسایی ها و مشکلات تربیت معلم در کشور را نارسایی در انتخاب معلم، کاهش سطح تخصصی و حرفه ای معلمان، نارسایی های آموزشی و برنامه درسی مراکز تربیت معلم می داند. وی در زمینه نارسایی های انتخاب معلم، معتقد است که اکثر کسانی که جذب مراکز تربیت معلم شده اند اصولاً صلاحیت و توانایی لازم برای احراز شغل معلمی را ندارند.

شایستگی ها و مهارت های معلمان در کارآمد بودن معلمان و در نتیجه تحقق اهداف مدرسه و نظام آموزش و پرورش نقش اساسی دارند. به عنوان نمونه، نتیجه پژوهش دانش پژوه و فرزاد (۱۳۸۵)، نشان می دهد که همبستگی بین پیشرفت تحصیلی دانش آموزان و مهارت های عمومی و اختصاصی معلمان مثبت است. یعنی با افزایش مهارت های عمومی و اختصاصی معلمان، پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

نیز افزایش می یابد، و برعکس. از طرفی دیگر، نتایج بسیاری از تحقیقات انجام گرفته در مورد معلمان ابتدایی در سراسر کشور حاکی از آن است که معلمان مورد مطالعه، از صلاحیت و مهارت های لازم برخوردار نیستند (برای نمونه عابدی، عریضی و سبحانی نژاد، ۱۳۸۴؛ دانش پزوه و فرزاد، ۱۳۸۵؛ کریمی، ۱۳۸۷ و عبدالمهدی، شریعتمداری و نادری، ۱۳۸۹). لذا توجه به شایستگی های معلمان اثربخش و شناسایی این شایستگی ها از اهمیت و ارزش بالایی برخوردار است.

اگرچه در ارتباط با ارتقای علمی و حرفه ای معلمان و نیروی انسانی وزارت آموزش و پرورش در دو لایحه تقدیمی دولت جمهوری اسلامی ایران به مجلس در فروردین و اریهشت ۱۳۸۱؛ پیش بینی شده است که وزارت آموزش و پرورش موظف به ایجاد مراکز سنجش صلاحیت های حرفه ای معلمان به منظور تعیین نیازها و صلاحیت های حرفه ای مشاغل آموزشی و پرورشی می باشد تا بر اساس معیارها و ضوابط استاندارد، هر پنج سال یک بار معلمان را مورد ارزیابی قرار داده و به افراد واجد شرایط، گواهی صلاحیت حرفه ای اعطا کند (صافی، ۱۳۸۲) و همچنین در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز به برخورداری و نیز سنجش و ارتقای صلاحیت و مهارت های حرفه ای معلمان توجه و تأکید فراوانی شده است. با این حال، یکی از مسائل موجود در این رابطه؛ فقدان نظام سازمان یافته ای جهت بررسی، شناخت و سنجش صلاحیت های حرفه ای معلمان می باشد.

شناسایی و شمردن ویژگی ها و صلاحیت های حرفه ای معلمان کار آسانی نیست، چرا که اجتماعات و اقشار گوناگون اجتماعی، با فلسفه ها و دیدگاه های مختلف، انتظارات متفاوتی از معلمان دارند و تغییرات سریع علوم و تکنولوژی نیز صلاحیت های مورد نیاز معلمان برای انجام وظایف شان را دچار تغییر و تحول می نماید. نتایج تحقیقات مختلفی که در زمینه بررسی و شناسایی شایستگی ها و صلاحیت های حرفه ای معلمان انجام گرفته، بیانگر این موضوع است که اگر چه صلاحیت های مشترک زیادی بین این مطالعات وجود دارد، اما این تحقیقات ابعاد و دسته بندی های متفاوتی از صلاحیت ها و شایستگی های حرفه ای معلمان ارائه کرده اند.

هانتلی^۶ (۲۰۰۸)، شایستگی های معلمان را در سه حوزه دانش حرفه ای، عمل حرفه ای و تعهد حرفه ای تقسیم بندی کرده است. دانش حرفه ای شامل دانش مربوط به محتوا، شناخت دانش آموز و آگاهی از تدریس و عمل یادگیری است. عمل حرفه ای از طراحی یادگیری، ایجاد محیط یادگیری و سنجش و ارزشیابی تشکیل شده است و تعهد حرفه ای نیز در برگرنده یادگیری حرفه ای، مشارکت، رهبری، ارزش ها، ارتباطات و اخلاقیات می باشد.

در تحقیقی که توسط تیلور^۷ و همکارانش (۱۹۹۰)، انجام گرفته است، پنج مهارت طرح درس برای رسیدن به اهداف تعیین شده، تنظیم شده است: طرح درس به طوری که تفاوت های فردی را در نظر گرفته باشد، ارتباط با دانش آموزان، علاقه به تدریس و یادگیری و موضوع تدریس، و کمک به دانش آموزان برای تقویت خودآگاهی، به عنوان مهم ترین مهارت های معلمان انتخاب شده اند.

شناسایی و اعتبارسنجی شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان اثربخش

کاستر، برکیلمانس، کورتاگن و وابلز^۸ (۲۰۰۵)، شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان را در پنج دسته اصلی (دانش تخصصی^۹، صلاحیت رفتاری^{۱۰}، پداگوژی^{۱۱}، ارتباطات^{۱۲}، سازماندهی^{۱۳} تقسیم‌بندی نموده‌اند.

از نظر استرانگ^{۱۴} (۲۰۰۲)، شایستگی‌های معلمان اثربخش شامل سه بخش دانش^{۱۵}، مهارت^{۱۶} و گرایش^{۱۷} می‌شود.

کریمی (۱۳۸۷) در مطالعه خود که به منظور بررسی صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان دوره ابتدایی و راهنمایی انجام داده است، ابتدا ۹۹ صلاحیت را مورد شناسایی قرار می‌دهد که پس از تحلیل عاملی این صلاحیت‌ها به ۹ مؤلفه اصلی و ۹۰ زیر مؤلفه تغییر یافته است. مؤلفه‌های اصلی صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان عبارت‌اند از: آموزشی، رفتاری-شناختی، توسعه حرفه‌ای، مدیریتی، شخصیتی، فناوری، تدریس، اخلاق حرفه‌ای و فکری. محمدی (۱۳۸۴) نیز شایستگی‌های مورد نیاز معلمان در عصر دانایی را آشنایی با فناوری اطلاعات و قدرت به‌کارگیری آن در جریان آموزش؛ آشنایی با فنون پژوهش، انجام تحقیق و بهره‌گیری از نتایج آن در عمل؛ توجه به آموزش و پرورش خلاق و پرورش خلاقیت فراگیران و آشنایی با مهارت‌های کلاس‌داری و شیوه‌های تدریس نوین بر شمرده است.

مطالب مطرح شده نشان می‌دهد که موفقیت هر نظام آموزشی در درجه اول به میزان موفقیت معلمان آن نظام بستگی دارد و موفقیت معلمان نیز به میزان برخورداری از صلاحیت‌های حرفه‌ای وابسته است. نتایج تحقیقات مختلف نیز بیانگر آن است که شایستگی‌های حرفه‌ای نقش اساسی در کارآمدی معلمان به‌ویژه در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارد. با این وجود، شواهد و یافته‌های برخی از مطالعات داخلی حاکی از آن است که در بسیاری از موارد، معلمان از صلاحیت‌ها و مهارت‌های لازم برخوردار نیستند. برای ارزیابی و بهبود صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان، ابتدا باید به شناسایی و بررسی این صلاحیت‌ها پرداخت.

وضعیت در حال گذار جهان و به تبع آن کشور ما به لحاظ تکنولوژیکی، رشد و گسترش فزاینده علوم به‌ویژه در حوزه روان‌شناسی رشد و یادگیری، و نیز تغییر رو به جلوی نظام آموزش و پرورش کشور در زمینه اهداف و مأموریت‌ها و به تبع آن افزایش وظایف معلمان، ایجاب می‌کند تا شایستگی‌ها و صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان مورد شناسایی و اعتبارسنجی قرار گیرد. این شایستگی‌ها یا ویژگی‌ها نه تنها می‌تواند در آموزش و تربیت معلمان به کار گرفته شود، بلکه به منزله عوامل، ملاک‌ها و شاخص‌هایی برای ارزشیابی میزان کیفیت عملکرد و اثربخشی معلمان، تدوین محتوای آموزشی برای برنامه‌های آموزشی مراکز تربیت معلم، و دوره‌های آموزش بدو خدمت، دوره‌های ضمن خدمت و برنامه‌های کارورزی، مورد استفاده قرار گیرد.

بنابراین هدف از انجام این پژوهش، شناسایی و اعتبارسنجی شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان اثربخش بوده و در صدد یافتن پاسخ به سؤالات ذیل می‌باشد:

۱. شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان اثربخش در چه ابعادی طبقه‌بندی می‌شوند و ترتیب اولویت این ابعاد به چه صورت می‌باشد؟
۲. شایستگی‌های شناسایی شده در هر بعد کدام‌اند و اولویت‌بندی آن‌ها چگونه است؟

■ مبانی نظری تحقیق

شایستگی‌های حرفه‌ای به مجموعه دانش‌ها و تجارب شخصی، مهارت‌ها و گرایش‌های معلم که از طریق آن‌ها معلمان به دنبال بهبود کارایی و ارائه کیفیت سطح بالا و ایجاد کننده تجارب یادگیری برای همه دانش‌آموزان می‌باشند، گفته می‌شود (استرانگ، ۲۰۰۲).

صاحب‌نظران و پژوهشگران متعددی به بررسی این شایستگی‌ها پرداخته‌اند. که از جمله می‌توان به دانیل‌سون^{۱۸} (۲۰۰۷)، استرانگ (۲۰۰۷)، رابرت والکر^{۱۹} (۲۰۰۹)، مک ایوان^{۲۰} (۲۰۰۴)، آندرسون^{۲۱} (۲۰۰۴)، گو^{۲۲} (۲۰۰۷) اشاره نمود.

در این مطالعه به دلایل زیر از چارچوب‌های تدریس اثربخش دانیل‌سون (۲۰۰۷) و شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان مؤثر استرانگ (۲۰۰۷) به عنوان مبنای نظری تحقیق استفاده شده است:

۱. این دو چارچوب قادر به تبیین موضوع می‌باشند و نیز به شفاف سازی ابعاد و زوایای مسئله پژوهش و مفاهیم مرتبط با آن پرداخته‌اند.

۲. مراجعه به این دو چارچوب، به دلیل جامع بودن، موجب دادن الگوی مناسب برای طراحی ابزار و تحلیل نتایج شده‌اند.

۳. با توجه به بررسی نظریات مختلف به دلیل هم‌گرایی آن‌ها به لحاظ نظری در مباحث تدریس اثربخش و شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان، از این دو نظریه به عنوان مبنای نظری پژوهش استفاده شده است.

حیطه‌های تدریس اثربخش و ابعاد شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان مؤثر یا اثربخش از دیدگاه این دو صاحب‌نظر عبارت است از: مسئولیت‌های حرفه‌ای^{۲۳}، مدیریت و سازماندهی کلاس درس^{۲۴}، آموزش یا تدریس^{۲۵}، نظارت و کنترل بر پیشرفت دانش‌آموزان^{۲۶}، پیش‌نیازهای تدریس مؤثر^{۲۷}، برنامه‌ریزی و آمادگی^{۲۸} و ویژگی‌های شخصی معلم^{۲۹} می‌باشد.

■ روش پژوهش

روش پژوهش حاضر توصیفی از نوع پیمایشی می‌باشد.

آزمودنی‌ها: جامعه آماری پژوهش شامل کلیه معلمان دوره ابتدایی مدارس دولتی شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۰ می‌باشد. با استفاده از فرمول کوکران، نمونه‌ای به حجم ۳۷۵ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای از مناطق ۱، ۵، ۶، ۱۳ و ۱۵ انتخاب شد و مورد مطالعه قرار گرفت.

شناسایی و اعتبار سنجی شایستگی های حرفه ای معلمان اثربخش

تعداد نمونه برای هر منطقه، متناسب با حجم جامعه آن منطقه انتخاب شد. حجم جامعه و نمونه آماری معلمان با توجه به مناطق پنج گانه در جدول شماره (۱) آمده است.

از نمونه مورد مطالعه، تعداد ۲۸ نفر (۸ درصد) معلم مرد و ۳۴۷ نفر (۹۲ درصد) معلم زن بودند. از لحاظ سطح تحصیلات؛ ۳۵ نفر (۹/۳ درصد) دیپلم، ۹۸ نفر (۲۶/۱ درصد) دارای مدرک کاردانی، ۲۱۴ نفر (۵۷/۱ درصد) لیسانس و ۲۸ نفر (۷/۵ درصد) نیز دارای مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر بودند. از لحاظ سابقه معلمی؛ ۴۴ نفر (۱۱/۷ درصد) دارای سابقه کاری یک تا ده سال، ۱۵۸ نفر (۴۲/۱ درصد) دارای سابقه یازده تا بیست سال و ۱۷۳ نفر (۴۶/۱ درصد) نیز دارای سابقه کار بیست و یک تا سی سال بودند.

جدول ۱. حجم جامعه آماری و نمونه برحسب مناطق

منطقه	۱	۵	۶	۱۳	۱۵	جمع
جامعه	۶۴۰	۱۲۴۴	۲۸۲	۴۳۵	۱۱۸۷	۳۷۸۸
نمونه	۶۴	۱۲۳	۲۸	۴۳	۱۱۷	۳۷۵

ابزار اندازه گیری: برای جمع آوری اطلاعات از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. ابتدا پیشینه نظری و عملی تحقیق مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت و شایستگی های متعددی شناسایی شد. این شایستگی ها بر اساس منابع خارجی و داخلی از جمله چارچوب های تدریس اثربخش (دانیل سون، ۲۰۰۷)، شایستگی های حرفه ای معلمان مؤثر (استرانگ، ۲۰۰۷؛ الکر، ۲۰۰۹ و عقیلی، ۱۳۸۸)، ده ویژگی معلمان کارآمد (مک ایوان، ۲۰۰۴)، جنبه های مختلف معلمان مؤثر (آندرسون، ۲۰۰۴)، چارچوب کیفیت معلم (گو، ۲۰۰۷)، ارزشیابی مهارت های حرفه ای معلمان ابتدایی (دانش پژوه و فرزاد، ۱۳۸۵) به دست آمده است. بعد از بررسی و شناسایی، شایستگی هایی که دارای هم پوشانی بودند حذف شدند و نهایتاً ۱۴۰ شایستگی باقی ماند.

بعد از آن پرسش نامه در اختیار اساتید (استادان راهنما و مشاور و سایر اساتید رشته های مدیریت آموزشی و روان شناسی تربیتی دانشگاه تربیت معلم که تعداد آن ها ۸ نفر بود) و نیز چند تن از کارشناسان و صاحب نظران (۸ نفر از صاحب نظران و کارشناسان وزارت آموزش و پرورش با مدرک تحصیلی فوق لیسانس به بالا در رشته های علوم تربیتی و با معرفی استاد راهنما) قرار گرفت و بعد از انجام اصلاحات مورد نظر آن ها، بر روی نمونه مورد نظر اجرا گردید. پس از اجرا، تحلیل عاملی روی آزمون انجام گرفت و تعداد شایستگی ها یا صلاحیت های مورد مطالعه با به دست آمدن ۷ عامل به ۹۸ مورد کاهش یافت.

جهت بررسی روایی، روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه مورد تأیید کارشناسان و استادان قرار گرفت و نیز بر روی پرسش‌نامه تحلیل عاملی انجام گرفت. بعد از تحلیل عاملی اکتشافی، ۹۸ شایستگی و یا صلاحیت با بار عاملی قابل قبول (۰/۳۰) باقی ماند که با توجه به مبانی نظری و عملی، در ۷ بعد زیر دسته‌بندی شدند. شایستگی‌های هر بعد به همراه بار عاملی آن‌ها در جداول (۱۲-۶) آورده شده است. به‌منظور بررسی پایایی پرسشنامه نیز، از آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضرایب به‌دست آمده در جدول شماره (۲) آورده شده است.

جدول ۲. پایایی پرسش‌نامه به تفکیک ابعاد شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان

ردیف	ابعاد شایستگی‌های حرفه‌ای	ضریب	ردیف	ابعاد شایستگی‌های حرفه‌ای	ضریب
۱	پیش‌نیازهای معلم	۰/۷۲	۵	آموزش و تدریس	۰/۹۰
۲	ویژگی‌های شخصی معلم	۰/۸۷	۶	نظارت بر پیشرفت و توان دانش‌آموزان	۰/۹۰
۳	برنامه‌ریزی و آمادگی	۰/۸۵	۷	مسئولیت‌های حرفه‌ای	۰/۹۳
۴	مدیریت و سازمان‌دهی کلاس درس	۰/۸۳	۸	کل پرسش‌نامه	۰/۹۸

روش آماری

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از دو سطح آمار توصیفی (میانگین و انحراف استاندارد) و استنباطی (تحلیل عاملی، آزمون t تک‌متغیره و آزمون فریدمن) استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

۱. ابعاد شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان و اولویت‌بندی این ابعاد

الف. ابعاد شایستگی‌های حرفه‌ای

برای شناسایی ابعاد شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است. همان‌طور که قبلاً نیز گفته شد پس از انجام تحلیل عاملی، ۷ بعد با ۹۸ شایستگی یا صلاحیت شناسایی شد. در تحلیل عاملی، گویه‌ها یا سؤالاتی که برای ارزیابی یک شاخص یا صفت خاصی مطرح شده اند، باید دارای یک بار عاملی مشترک باشند. البته قبل از انجام تحلیل عاملی، باید از این مسئله اطمینان حاصل شود که آیا می‌توان از داده‌های موجود برای تحلیل عاملی استفاده کرد یا خیر. یعنی باید مطمئن شد که داده‌های موجود برای تحلیل عاملی مناسب هستند. به‌همین منظور از شاخص کفایت نمونه‌گیری

شناسایی و اعتبار سنجی شایستگی های حرفه ای معلمان اثر بخش

کایزر میر اولکین^{۲۰} استفاده می شود. با توجه به داده های جدول ۳، اندازه کفایت نمونه گیری برابر با ۰/۹۸۷ بوده که بیانگر مناسب بودن داده ها برای تحلیل عاملی می باشد. همچنین آزمون کرویت بارتلت نیز معنادار می باشد.

جدول ۳. ضریب کفایت نمونه گیری و آزمون کرویت بارتلت

۰/۹۸۷	کفایت نمونه گیری کایزر میر اولکین (KMO)
۱۲۲۹۸/۱۲۹	آزمون کرویت بارتلت
۴۳۵	درجه آزادی
۰/۰۰۱	سطح معناداری

بعد از تحلیل عاملی، ۷ عامل استخراج شد که با توجه به مفهوم گویه ها، به ترتیب پیش نیازهای معلم، نظارت بر پیشرفت دانش آموزان، مسئولیت های حرفه ای، برنامه ریزی و آمادگی، مدیریت و سازماندهی کلاس درس، ویژگی های شخصی معلم و آموزش یا تدریس نام گذاری شدند. این هفت عامل یا بعد، ۹۸ شایستگی و یا صلاحیت را با بار عاملی قابل قبول (حداقل ۰/۳۰) در بر می گیرد. بارهای عاملی مربوط به هر بعد در جداول (۱۲-۶) آورده شده است. هفت عامل شناسایی شده، ۷۷ درصد واریانس کل را تبیین می کنند. ارزش ویژه و نیز درصد واریانس تبیین شده هر عامل به شرح ذیل می باشد:

جدول ۴. ارزش های ویژه عامل ها

مؤلفه ها	ارزش ویژه	درصد واریانس	درصد تراکمی
۱	۴/۹۶۶	۱۶/۵۵۲	۱۶/۵۵۲
۲	۴/۴۳۱	۱۴/۷۷۰	۳۱/۳۲۲
۳	۳/۸۳۸	۱۲/۷۹۵	۴۴/۱۱۶
۴	۳/۴۶۲	۱۱/۵۴۰	۵۵/۶۵۶
۵	۳/۱۷۱	۱۰/۵۶۹	۶۶/۲۲۵
۶	۱/۹۵۴	۶/۵۱۵	۷۲/۷۴۰
۷	۱/۳۰۴	۴/۳۴۸	۷۷/۰۸۸

ب. رتبه بندی و الویت بندی ابعاد شایستگی

جدول ۵. رتبه بندی ابعاد شایستگی های حرفه ای معلمان اثربخش

رتبه	ابعاد شایستگی های حرفه ای	میانگین رتبه	مقدار خی دو	درجات آزادی	سطح معناداری
۱	پیش نیازهای معلم	۵/۵۴	۱۰۰۹/۰۳	۶	P < ۰/۰۰۱
۲	نظارت بر پیشرفت دانش آموزان	۵/۰۱			
۳	مسئولیت های حرفه ای	۴/۵۱			
۴	برنامه ریزی و آمادگی	۴/۳۶			
۵	مدیریت و سازماندهی کلاس درس	۳/۷۸			
۶	ویژگی های شخصی معلم	۳/۷۳			
۷	آموزش یا تدریس	۱/۰۷			

برحسب رتبه بندی ارائه شده در جدول ۵، از میان ابعاد شایستگی حرفه ای معلمان، بعد پیش نیازهای معلم رتبه اول را به دست آورده است. بعد از آن ابعاد نظارت بر پیشرفت دانش آموزان، مسئولیت های حرفه ای، برنامه ریزی و آمادگی، مدیریت و سازماندهی کلاس درس و ویژگی های شخصی معلم رتبه دوم تا ششم را به خود اختصاص داده اند. بعد آموزش یا تدریس نیز در رتبه آخر یا هفتم قرار دارد. نتیجه به دست آمده از آزمون فریدمن نیز بیانگر تفاوت معنادار در رتبه بندی ابعاد می باشد.

۲. شایستگی های شناسایی شده در هر بعد و اولویت بندی آنها

شایستگی های حرفه ای شناسایی شده، به همراه بار عاملی و میانگین آنها، به ترتیب ابعاد عبارت اند از:

۱. بعد پیش نیازهای معلم

جدول ۶. شایستگی های حرفه ای معلمان در بعد پیش نیازهای معلم

اولویت	شایستگی های در بعد پیش نیازهای معلم	بار عاملی	میانگین نظری	میانگین تجربی	انحراف استاندارد
۱	داشتن توانایی کلامی برای انتقال مفاهیم به دانش آموزان	۰/۷۱	۳	۴/۳۶	۰/۶۸
۲	داشتن تسلط کافی بر موضوع	۰/۳۵	۳	۴/۳۵	۰/۷۷
۳	دارای ارتباط روشن و واضح	۰/۴۱	۳	۴/۲۷	۰/۶۹
۴	بهره گیری از منابع مختلف به منظور شناخت تحولات جدید در موضوعات مربوط به تدریس	۰/۷۳	۳	۴/۱۰	۰/۹۵
۵	آگاهی درباره همه منابع و جست و جوی منابع جدید به منظور استفاده از آنها در تدریس و یادگیری دانش آموزان	۰/۵۲	۳	۳/۹۳	۱/۰۱
جمع	کل شایستگی ها در بعد پیش نیازهای معلم	-	۳	۴/۲۰	۰/۵۷

$t = 40/41, df = 374, P < 0/001$

هئاسایی و اعتبار سنجی شایستگی های حرفه ای معلمان اثربخش

بعد اول پیش نیازهای معلم، دربرگیرنده پنج صلاحیت در ارتباط با مهارت های کلامی و دانش محتوایی معلمان است. بیشترین بار عاملی در این بعد مربوط به بهره گیری از منابع مختلف به منظور شناخت تحولات جدید در موضوعات مربوط به تدریس (۰/۷۳) و کمترین بار عاملی نیز مربوط به داشتن تسلط کافی بر موضوع (۰/۳۵) می باشد.

همان طور که داده های جدول ۶ نشان می دهد، در بعد پیش نیازهای معلم، داشتن توانایی کلامی برای انتقال مفاهیم به دانش آموزان مهم ترین شایستگی می باشد که معلمان اثربخش باید از آن برخوردار باشند. داشتن تسلط کافی بر موضوع، در اولویت دوم قرار دارد. آگاهی درباره همه منابع و جست و جوی منابع جدید به منظور استفاده از آن ها در تدریس و یادگیری دانش آموزان نیز در رتبه آخر قرار دارد. به طور کلی، اهمیت برخوردار می معلمان اثربخش از شایستگی های بعد پیش نیازهای معلم به طور معناداری بالاتر از میانگین نظری (۳) می باشد. نتایج آزمون t نشان دهنده تفاوت معنادار بین میانگین تجربی و میانگین نظری می باشد.

۲. بعد نظارت بر پیشرفت دانش آموزان

جدول ۷. شایستگی های حرفه ای معلمان در بعد نظارت بر پیشرفت دانش آموزان

اولویت	شایستگی ها در بعد نظارت بر پیشرفت دانش آموزان	بار عاملی	میانگین نظری	میانگین تجربی	انحراف استاندارد
۱	توضیح تکالیف به زبان روشن	۰/۵۶	۳	۴/۳۵	۰/۷۲
۲	ارائه تکالیف مرتبط با اهداف درسی	۰/۵۸	۳	۴/۳۳	۰/۸۰
۳	تناسب آموزش با سطوح پیشرفت تحصیلی دانش آموزان و نیازهای آنان	۰/۳۵	۳	۴/۳۱	۰/۷۴
۴	ارزیابی دائم فرایند پیشرفت دانش آموزان	۰/۷۲	۳	۴/۳۰	۰/۷۲
۵	ارتباط دادن تکالیف با محتوای درسی و ظرفیت دانش آموزان	۰/۴۱	۳	۴/۲۲	۰/۸۲
۶	ایجاد تغییرات در تدریس بر اساس بازخورد، انعکاس و نتایج ارزشیابی	۰/۷۰	۳	۴/۱۴	۰/۷۸
۷	به کارگیری استراتژی های ارزیابی و تفسیر نتایج برای ارزیابی و ترویج یادگیری دانش آموزان	۰/۴۴	۳	۴/۱۰	۰/۸۷
۸	توضیح مجدد درس بر اساس نتایج ارزیابی	۰/۳۵	۳	۴/۹	۰/۸۴
۹	دادن تکالیف به منظور تفکر عمیق دانش آموزان	۰/۳۰	۳	۴/۰۶	۰/۹۳
۱۰	آگاهی از فرایند کاری در آماده کردن محتوا و انتظار از دانش آموزان برای اطمینان از یادگیری آنان.	۰/۳۱	۳	۴/۰۳	۰/۸۵
۱۱	ارائه بازخوردهای معنی دار به دانش آموزان	۰/۳۱	۳	۳/۹۸	۱/۰۱
۱۲	داشتن شناخت نسبت به فرد دانش آموزان از نظر توانایی، پیشرفت تحصیلی و سبک های یادگیری	۰/۴۰	۳	۳/۹۱	۱/۰۱
۱۳	داشتن انگیزه برای روش های جایگزین در یادگیری	۰/۵۴	۳	۳/۸۸	۰/۸۸
۱۴	به کارگیری استراتژی های گوناگون گروه بندی دانش آموزان	۰/۳۸	۳	۳/۸۳	۰/۹۲
۱۵	ایجاد فرصت ها بررسی مسائل از دیدگاه های مختلف برای دانش آموزان	۰/۳۵	۳	۳/۵۴	۱/۰۸
جمع	کل شایستگی ها در بعد نظارت بر پیشرفت دانش آموزان	-	۳	۴/۰۶	۰/۵۶

$$t = ۳۶/۶۱, df = ۲۷۴, P < ۰/۰۰۱$$

بعد دوم نظارت بر پیشرفت و توان بالقوه دانش آموزان با ۱۵ شایستگی یا صلاحیت می باشد. این بعد مؤلفه هایی همانند نظارت بر پیشرفت دانش آموزان، دادن بازخورد به دانش آموزان و نحوه ارائه تکالیف به دانش آموزان را دربرمی گیرد. بیشترین بار عاملی مربوط به ارزیابی دائم فرایند پیشرفت دانش آموزان (۰/۷۲) و کمترین بار عاملی مربوط به دادن تکالیف به منظور تفکر عمیق دانش آموزان (۰/۳۰) می باشد.

داده های مندرج در جدول ۷ نشان می دهد که در بعد نظارت بر پیشرفت دانش آموزان، مهم ترین شایستگی که معلمان اثربخش باید از آن برخوردار باشند، توضیح تکالیف به زبان روشن با میانگین ۴/۳۵ است. بعد از آن شایستگی های ارائه تکالیف مرتبط با اهداف درسی و تناسب آموزش با سطوح پیشرفت تحصیلی دانش آموزان و نیازهای آنان به ترتیب در رتبه دوم و سوم قرار دارند. در این بعد، ایجاد فرصت هایی به منظور بررسی مسائل از دیدگاه های مختلف برای دانش آموزان، و پانزدهمین و آخرین شایستگی است که معلمان اثربخش باید از آن برخوردار باشند. میزان اهمیت کل شایستگی های بعد نظارت بر پیشرفت دانش آموزان نیز به طور معناداری بیشتر از میانگین نظری است. نتایج آزمون t حاکی از این تفاوت معنادار است.

۳. بعد مسئولیت های حرفه ای

بعد سوم مسئولیت های حرفه ای معلم شامل ۲۳ صلاحیت یا شایستگی است. این بعد مؤلفه هایی همانند برقراری ارتباط با والدین، رشد حرفه ای معلم، مشارکت در جامعه حرفه ای و تأمل در تدریس را شامل می شود. در این بعد، صلاحیت داشتن رفتار و تعامل محترمانه با والدین دانش آموزان با بار عاملی (۰/۸۰) دارای بیشترین بار عاملی و داشتن توانایی ارزیابی اثر کار خود و برداشتن قدم برای بهبود آن با بار عاملی (۰/۳۷) دارای کمترین بار عاملی است.

مطابق داده های مندرج در جدول ۸، داشتن رفتار و تعامل محترمانه با والدین دانش آموزان مهم ترین شایستگی در بعد مسئولیت های حرفه ای است که معلمان اثربخش باید از آن برخوردار باشند. شایستگی های دادن اطلاعات به خانواده ها درباره پیشرفت دانش آموزان و ارائه پیشنهادهایی به خانواده ها برای رشد دانش آموزان از طریق آشنایی با منابع هم در مدرسه و هم در جامعه بزرگ تر، به ترتیب در رتبه دوم و سوم قرار دارند. مشارکت دادن والدین دانش آموزان در برنامه های آموزشی بیست و سومین و آخرین شایستگی معلمان در بعد مسئولیت های حرفه ای است. نتایج آزمون t نیز نشانگر تفاوت معنادار بین میانگین تجربی و نظری است. بنابراین میزان اهمیت کل شایستگی های بعد مسئولیت های حرفه ای به طور معناداری بالاتر از میانگین نظری می باشد.

شناسایی و اعتبار سنجی شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان اثر بخش

جدول ۸. شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان در بعد مسئولیت‌های حرفه‌ای

اولویت	شایستگی‌ها در بعد مسئولیت‌های حرفه‌ای	بار عاملی	میانگین نظری	میانگین تجربی	انحراف استاندارد
۱	داشتن رفتار و تعامل محترمانه با والدین دانش‌آموزان	۰/۸۰	۳	۴/۴۸	۰/۶۸
۲	دادن اطلاعاتی به خانواده‌ها درباره پیشرفت دانش‌آموزان	۰/۷۱	۳	۴/۳۵	۰/۷۶
۳	ارائه پیشنهادهایی به خانواده‌ها برای رشد دانش‌آموزان از طریق آشنایی با منابع هم در مدرسه و هم در جامعه بزرگ‌تر	۰/۶۰	۳	۴/۳۶	۰/۷۴
۴	دارای توانایی ارزیابی اثر کار خود و برداشتن قدم برای بهبود آن	۰/۳۷	۳	۴/۲۴	۰/۷۴
۵	ارزیابی موفقیت‌ها و اشتباهات از طریق تفکر درباره تدریس	۰/۳۸	۳	۴/۲۳	۰/۷۹
۶	برقراری ارتباط با والدین به منظور مطلع کردن والدین درباره چگونگی اداره کلاس	۰/۷۷	۳	۴/۲۲	۰/۸۵
۷	فراهم کردن موقعیت‌هایی برای همکاری با دیگران برای بهبود یادگیری دانش‌آموزان	۰/۷۴	۳	۴/۱۳	۰/۹۶
۸	مشارکت با همکاران خود در طراحی و اجرای پروژه‌های آموزشی	۰/۷۴	۳	۴/۰۶	۱/۰۰۹
۹	بهره‌گیری از تخصص همکاران	۰/۵۳	۳	۴/۰۵	۰/۹۶
۱۰	حفظ ذهن باز و خلاق خود و تمایل برای حل مشکلات گذشته با رویکردهای جدید	۰/۴۰	۳	۴/۰۴	۰/۹۴
۱۱	داشتن شناخت از آخرین تحولات در آموزش و پرورش و کاربرد آن در بهبود عمل	۰/۷۱	۳	۴/۰۳	۱/۰۱
۱۲	تفکر درباره روش‌های جایگزین از طریق درک پیامدهای تدریس	۰/۳۸	۳	۴/۰۲	۰/۸۴
۱۳	جست‌وجوی استراتژی‌های نوین آموزشی و کاربرد آن‌ها	۰/۵۶	۳	۳/۹۸	۱/۰۱
۱۴	شرکت در فعالیت‌های علمی مربوط به تدریس	۰/۵۳	۳	۳/۹۷	۰/۹۸
۱۵	شرکت در دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت و عملی برای به‌روز کردن دانش تخصصی خود	۰/۴۳	۳	۳/۹۵	۰/۹۴
۱۶	تحلیل عملکرد دانش‌آموزان به منظور کمک به شناسایی نیازهای رشد حرفه‌ای	۰/۳۵	۳	۳/۹۳	۰/۸۹
۱۷	دارای توانایی حفظ یادداشت‌های دقیق از وقایع معمول کلاس	۰/۳۴	۳	۳/۹۱	۰/۹۴
۱۸	توانایی طراحی سیستمی برای تکالیف و حفظ فرایند تکمیل آن توسط دانش‌آموزان	۰/۳۲	۳	۳/۹۰	۰/۹۳
۱۹	بهره‌گیری از سازمان‌ها و نشریات حرفه‌ای به‌عنوان منابع جهت رشد خود	۰/۶۳	۳	۳/۸۴	۰/۹۶
۲۰	تعهد به استانداردهای حرفه‌ای در حل مسئله و تصمیم‌گیری	۰/۴۶	۳	۳/۸۱	۰/۹۳
۲۱	شناخت نسبت به دانش‌آموزان از طریق ارتباط با والدین دانش‌آموزان	۰/۵۴	۳	۳/۸۰	۱/۰۲
۲۲	اهمیت دادن به رفاه دانش‌آموزان و آماده کردن منابع لازم برای موفقیت دانش‌آموزان	۰/۵۱	۳	۳/۸۰	۱/۰۷
۲۳	مشارکت دادن والدین دانش‌آموزان در برنامه‌های آموزشی	۰/۷۵	۳	۳/۳۱	۱/۱۷
جمع	کل شایستگی‌ها در بعد مسئولیت‌های حرفه‌ای	-	۳	۴/۰۱	۰/۵۸

$$t = ۳۳/۶۶, df = ۳۷۴, P < ۰/۰۰۱$$

۴. بعد برنامه‌ریزی و آمادگی

جدول ۹. شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان در بعد برنامه‌ریزی و آمادگی

اولویت	شایستگی‌ها در بعد برنامه‌ریزی و آمادگی	بار عاملی	میانگین نظری	میانگین تجربی	انحراف استاندارد
۱	بیان نتایج درس به زبان روشن	۰/۷۷	۳	۴/۳۸	۰/۷۵
۲	ارتباط دادن آموزش به موقعیت‌های زندگی واقعی دانش‌آموزان	۰/۳۶	۳	۴/۳۰	۰/۷۶
۳	ایجاد اعتمادبه‌نفس در دانش‌آموزان و ترغیب آن‌ها به منظور خودباوری	۰/۴۱	۳	۴/۲۷	۰/۸۵
۴	داشتن بیان روشن و واضح در ارتباط با انتظارات خود برای دانش‌آموزان	۰/۴۶	۳	۴/۱۹	۰/۸۳
۵	طراحی هدف‌ها، سؤال‌ها و فعالیت‌ها به منظور ترغیب دانش‌آموزان برای بهره‌گیری از سطوح بالا و پایین حیطه‌های شناختی متناسب با محتوا	۰/۳۷	۳	۴/۱۶	۰/۸۱
۶	روشن ساختن اهداف متناسب با نتایج آموزشی مورد نظر	۰/۴۸	۳	۴/۱۱	۰/۸۹
۷	ترغیب دانش‌آموزان به منظور فهمیدن بیشتر و رسیدن به عمق موضوعات	۰/۳۶	۳	۴/۰۶	۰/۹۱
۸	کسب اطلاع از میزان دست‌یابی دانش‌آموزان به نتایج مورد انتظار با طراحی ارزیابی در تدریس	۰/۴۰	۳	۴/۰۲	۰/۸۹
۹	ایجاد هم‌سویی و توالی بین عناصر مختلف برنامه (نتایج، فعالیت‌ها، مواد، روش‌ها و گروه‌بندی دانش‌آموزان)	۰/۴۰	۳	۳/۹۹	۰/۸۷
۱۰	کسب اطلاعات از طریق ارزیابی درباره‌ی میزان مشارکت دانش‌آموز در فعالیت‌ها، تناسب ابزارها و گروه‌ها	۰/۳۷	۳	۳/۹۰	۰/۸۵
۱۱	تنظیم نتایج آموزشی به منظور تطبیق با تنوع دانش‌آموزان	۰/۵۲	۳	۳/۸۹	۰/۹۰
۱۲	بهره‌گیری از فنون ارزیابی رسمی و غیررسمی متنوع مانند آزمون‌ها، پروژه‌ها و چک لیست‌ها	۰/۴۸	۳	۳/۸۱	۰/۹۷
۱۳	تبعیت از برنامه‌ی زمان‌بندی شده و هماهنگ و حفظ شیوه‌ها و روال‌های معمول	۰/۶۶	۳	۳/۰۱	۱/۴۹
جمع	کل شایستگی‌ها در بعد برنامه‌ریزی و آمادگی	-	۳	۴	۰/۵۶

$$t = ۳۴/۷۱, df = ۳۷۴, P < ۰/۰۰۱$$

بعد چهارم تحت عنوان برنامه‌ریزی و آمادگی نام‌گذاری شده است. این بعد در برگیرنده ۱۳ صلاحیت و مؤلفه‌هایی همانند انتظارات معلم، طراحی آموزشی و طراحی ارزشیابی می‌باشد. در این بعد، بیشترین بار عاملی مربوط به صلاحیت بیان نتایج درس به زبان روشن (۰/۷۷) و کمترین بار عاملی نیز مربوط به ارتباط دادن آموزش به موقعیت‌های زندگی واقعی دانش‌آموزان با بار عاملی (۰/۳۶) می‌باشد. داده‌های مندرج در جدول ۹ نشان می‌دهد که بیان نتایج درس به زبان روشن مهم‌ترین شایستگی در بعد برنامه‌ریزی و آمادگی است که معلمان اثربخش باید از آن برخوردار باشند. شایستگی‌های مهم دیگر

هندسازایی و اعتبارسنجی شایستگی های حرفه ای معلمان اثر بخش

در این بعد، ارتباط دادن آموزش به موقعیت های زندگی واقعی دانش آموزان و ایجاد اعتماد به نفس در آن ها و ترغیب آن ها به منظور خود باوری است. این دو شایستگی به ترتیب رتبه دوم و سوم را به خود اختصاص داده اند. تبعیت از برنامه زمان بندی شده و هماهنگ و حفظ شیوه ها و روال های معمول آخرین شایستگی مورد نیاز معلمان در این بعد است. با توجه به نتایج به دست آمده از آزمون t ، میزان اهمیت کل شایستگی های بعد برنامه ریزی و آمادگی به طور معناداری بالاتر از میانگین نظری می باشد.

۵. مدیریت و سازماندهی کلاس درس

جدول ۱۰. شایستگی های حرفه ای معلمان در بعد مدیریت و سازماندهی کلاس درس

اولویت	شایستگی ها در بعد مدیریت و سازماندهی کلاس درس	بار عاملی	میانگین نظری	میانگین تجربی	انحراف استاندارد
۱	آماده کردن پیشاپیش مواد آموزشی برای استفاده در کلاس	۰/۸۳	۳	۴/۲۵	۰/۷۹
۲	تشویق رفتار مثبت و بیان انتظار معلم برای رفتار مثبت	۰/۳۵	۳	۴/۱۹	۰/۹۳
۳	وضع قوانین به عنوان استانداردهای رفتار به منظور تعامل معلم با دانش آموزان و تعامل دانش آموزان با یکدیگر	۰/۴۶	۳	۴/۱۰	۰/۸۶
۴	ایجاد توازن در ارائه فعالیت های دانش آموزان بین چالش برانگیز بودن و تنوع فعالیت ها	۰/۴۸	۳	۳/۹۹	۰/۸۴
۵	آماده سازی محیط فیزیکی به منظور حفظ و نگهداری مواد و ابزار آموزشی	۰/۷۰	۳	۳/۹۸	۰/۸۴
۶	سازماندهی اثربخش فضای کلاسی	۰/۴۰	۳	۳/۹۳	۰/۹۱
۷	قرار دادن صندلی ها به شکل گروهی یا اطراف میزها به منظور تشویق ارتباطات متقابل	۰/۵۰	۳	۳/۷۵	۱/۰۳
۸	کمک به دانش آموزان در برقراری و حفظ استانداردهای رفتاری	۰/۵۳	۳	۳/۶۰	۱/۰۸
۹	وضع قوانین کلاس با مشارکت دانش آموزان برای برقراری نظم	۰/۳۹	۳	۳/۵۶	۱/۲۴
۱۰	تعیین و بیان روال های کاری و روش ها در ابتدای سال تحصیلی	۰/۷۲	۳	۳/۵۲	۱/۳۴
جمع	کل شایستگی ها در بعد مدیریت و سازماندهی کلاس درس	-	۳	۳/۸۸	۰/۶۴

$$t = 26/42, df = 374, P < 0/001$$

بعد پنجم مدیریت یا سازماندهی کلاس درس است. این بعد شامل ۱۰ صلاحیت یا شایستگی است و مؤلفه هایی همانند مدیریت فرایند کلاس درس، مدیریت رفتار دانش آموزان و سازماندهی فضای فیزیکی را شامل می شود. بیشترین بار عاملی مربوط به آماده کردن پیشاپیش مواد آموزشی برای استفاده در کلاس (۰/۸۳) و کمترین بار عاملی مربوط به وضع قوانین کلاس با مشارکت دانش آموزان برای برقراری نظم (۰/۳۹) می باشد.

در بعد مدیریت و سازماندهی کلاس درس، داده‌های مندرج در جدول ۱۰ نشان می‌دهد که آماده کردن پیشاپیش مواد آموزشی برای استفاده در کلاس درس با میانگین ۴/۲۵ مهم‌ترین شایستگی بوده که معلمان اثربخش باید از آن برخوردار باشند. تشویق رفتار مثبت و بیان انتظار خود برای رفتار مثبت نیز در رتبه دوم قرار گرفته و اولویت دوم را کسب کرده است. تعیین و بیان روال‌های کاری و روش‌ها در ابتدای سال تحصیلی نیز آخرین شایستگی در این بعد بوده که معلمان باید از آن برخوردار باشند. میزان اهمیت کل شایستگی‌های بعد مدیریت و سازماندهی کلاس درس به‌طور معنادار از بالاتر از میانگین نظری است. نتایج آزمون t بیانگر این تفاوت معنادار می‌باشد.

۶. بعد ویژگی‌های شخصی معلم

جدول ۱۱. شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان در بعد ویژگی‌های شخصی معلم

اولویت	شایستگی‌ها در بعد ویژگی‌های شخصی معلم	بار عاملی	میانگین نظری	میانگین تجربی	انحراف استاندارد
۱	ایجاد فرصت‌هایی برای موفقیت همه دانش‌آموزان	۰/۷۷	۳	۴/۴۶	۰/۶۷
۲	اعتقاد داشتن به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان	۰/۷۶	۳	۴/۴۵	۰/۶۶
۳	دارای روابط مبتنی بر احترام و اعتماد متقابل با دانش‌آموزان	۰/۷۹	۳	۴/۴۲	۰/۶۸
۴	نشان دادن اشتیاق به محتوای درسی	۰/۳۳	۳	۴/۳۴	۰/۶۵
۵	برخورد با بدرفتاری دانش‌آموزان به‌طور فردی	۰/۸۷	۳	۴/۲۵	۰/۸۰
۶	دارای نگرش خوش‌بینانه نسبت به تدریس و دانش‌آموزان	۰/۳۱	۳	۴/۱۱	۰/۸۸
۷	دارای نگرش مثبت به مسائل جدید و نوآوری‌ها	۰/۳۴	۳	۴/۰۵	۰/۹۲
۸	احترام به واکنش‌ها و احساسات دانش‌آموزان و ترغیب دانش‌آموزان به‌منظور افتخارآمیز بودن دستاوردهای آنان از لحاظ رشد فکری و قدرت درکشان	۰/۷۲	۳	۴/۰۳	۰/۸۵
۹	داشتن قدرت تحمل عقاید نو دانش‌آموزان	۰/۵۱	۳	۴/۹۶	۰/۸۷
۱۰	ترغیب دانش‌آموزان برای تصمیم‌گیری به‌طور فردی	۰/۴۱	۳	۳/۷۲	۰/۹۹
۱۱	ارتباط با هر دانش‌آموز و ترغیب آن‌ها برای ایجاد هدف‌های چالش‌برانگیز	۰/۷۲	۳	۳/۶۵	۰/۹۷
۱۲	شروع آموزش با شناخت دانش‌آموزان	۰/۴۸	۳	۳/۶۴	۱/۲۱
۱۳	اهمیت دادن به علایق و دغدغه‌های داخل و خارج از مدرسه دانش‌آموزان	۰/۵۳	۳	۳/۵۸	۱/۰۶
۱۴	به‌عهده گرفتن مسئولیت نتایج کار دانش‌آموزان	۰/۴۲	۳	۳/۲۷	۱/۴۱
۱۵	دادن آزادی عمل به دانش‌آموزان	۰/۶۱	۳	۳/۲۶	۱/۱۸
۱۶	استفاده از زمان خارج از مدرسه به‌منظور آمادگی برای تدریس	۰/۷۲	۳	۳/۲۳	۱/۳۲
جمع	کل شایستگی‌ها در بعد ویژگی‌های شخصی معلم	-	۳	۳/۹۰	۰/۵۷

$$t = ۳۰/۴۶, df = ۳۷۴, P < ۰/۰۰۱$$

بعد ششم، ویژگی‌های شخصی معلم با ۱۶ صلاحیت است. این بعد مؤلفه‌هایی همانند علاقه‌مندی معلم به آموزش، رعایت احترام و عدالت در برخورد با دانش‌آموزان، شیوه عمل فکورانه و برخورداری از خلاقیت را شامل می‌شود. بیشترین بار عاملی در این بعد مربوط به برخورد با بدرفتاری دانش‌آموزان

شناسایی و اعتبار سنجی شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان اثر بخش

به‌طور فردی با بار عاملی (۰/۸۷) و کمترین بار عاملی نیز مربوط به داشتن نگرش خوش‌بینانه نسبت به تدریس و دانش‌آموزان با بار عاملی (۰/۳۱) می‌باشد.

با توجه به داده‌های مندرج در جدول ۱۱، ایجاد فرصت‌هایی برای موفقیت همه دانش‌آموزان مهم‌ترین شایستگی مورد نیاز معلمان اثر بخش در بعد ویژگی‌های شخصی معلم است. اعتقاد داشتن به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان در رتبه دوم قرار دارد. استفاده از زمان خارج از مدرسه به منظور آمادگی برای تدریس نیز آخرین شایستگی در بعد ویژگی‌های شخصی معلم است که معلمان باید از آن برخوردار باشند. میزان اهمیت برخوردار معلمان از کل شایستگی‌های بعد ویژگی‌های شخصی معلم نیز به‌طور معناداری بالاتر از میانگین نظری است. نتایج آزمون t حاکی از تفاوت معنادار بین میانگین تجربی و نظری است.

۷. بعد آموزش یا تدریس

جدول ۱۲. شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان در بعد آموزش یا تدریس

اولویت	شایستگی‌ها در بعد آموزش یا تدریس	بار عاملی	میانگین نظری	میانگین تجربی	انحراف استاندارد
۱	بهره‌گیری از مفاهیم و زبان متناسب با سن و سوابق دانش‌آموزان	۰/۷۵	۳	۴/۳۶	۰/۷۰
۲	ارائه دستورالعمل‌های متناسب با سطح درک دانش‌آموزان	۰/۵۷	۳	۴/۱۶	۰/۷۵
۳	تغییر سؤالات با توجه به توان دانش‌آموزان برای حفظ علاقه آنان به موضوع درس	۰/۶۶	۳	۴/۱۵	۰/۷۸
۴	بهره‌گیری از راهبردهای متنوع تدریس	۰/۳۰	۳	۴/۰۹	۰/۸۶
۵	به‌کارگیری راهبردهای مناسب طرح سؤال جهت کمک به دانش‌آموزان برای تفکر و حل مسئله	۰/۵۰	۳	۴/۰۸	۰/۹۰
۶	به‌کارگیری تجارب یادگیری به‌منظور چالش، تلاش، انگیزش و مشارکت فعال	۰/۶۰	۳	۴/۰۷	۰/۸۰
۷	ترغیب دانش‌آموزان به خود ارزشیابی از طریق طراحی سؤالات	۰/۴۰	۳	۴/۰۵	۰/۸۵
۸	به‌کارگیری استراتژی‌هایی برای افزایش تفکر انتقادی	۰/۶۰	۳	۴/۰۱	۰/۸۱
۹	به‌کارگیری استراتژی‌هایی برای ایجاد تجربه‌های یادگیری	۰/۷۷	۳	۴	۰/۸۳
۱۰	رهبری فعالیت‌های دانش‌آموزان و تعیین سرعت انجام دادن فعالیت‌ها	۰/۴۰	۳	۳/۹۹	۰/۹۰
۱۱	فراهم کردن مشارکت همه دانش‌آموزان در فعالیت‌های آموزشی از طریق برنامه‌ریزی دقیق برای تجارب یادگیری	۰/۵۰	۳	۳/۹۸	۰/۹۰
۱۲	اهمیت دادن به نظرات دانش‌آموزان	۰/۳۵	۳	۳/۹۴	۰/۹۴
۱۳	دادن مسئولیت به دانش‌آموزان	۰/۵۰	۳	۳/۸۹	۱/۰۸
۱۴	به‌کارگیری مثال‌ها و استعاره‌ها به‌منظور روشن‌سازی ایده‌های جدید و یا مهارت و ارتباط محتوای جدید با آموخته‌ها و دانش‌ها	۰/۴۷	۳	۳/۸۳	۰/۹۵
۱۵	ارزیابی عمیق فهم دانش‌آموزان با پرسیدن سؤال از آنان	۰/۶۰	۳	۳/۶۷	۱/۰۷
۱۶	برقراری ارتباط با دانش‌آموزان با به‌کارگیری شوخی، لطفه و رفتار طنز	۰/۵۸	۳	۳/۶۱	۱/۰۶
جمع	کل شایستگی‌ها در بعد آموزش یا تدریس	-	۳	۳/۰۵	۰/۴۱

$$t = 2/44, df = 374, P < 0/001$$

بعد هفتم آموزش یا تدریس شامل ۱۶ صلاحیت است. این بعد دربرگیرنده مؤلفه‌هایی همانند فعال ساختن دانش آموزان در یادگیری، استفاده از استراتژی‌های مناسب، برقرار ارتباط مناسب با دانش آموزان و طرح سؤال از آن‌ها است. به‌کارگیری استراتژی‌هایی برای ایجاد تجربه‌های یادگیری با بار عاملی (۰/۷۷) دارای بیشترین بار عاملی و اهمیت دادن به نظرات دانش آموزان با بار عاملی (۰/۳۵) دارای کمترین بار عاملی در این بعد است.

با توجه به داده‌های مندرج در جدول ۱۲، بهره‌گیری از مفاهیم و زبان متناسب با سن و سوابق دانش آموزان با میانگین ۴/۳۶ مهم‌ترین شایستگی معلمان اثربخش در بعد آموزش یا تدریس است. شایستگی‌های ارائه دستورالعمل‌های متناسب با سطح درک دانش آموزان و تغییر سؤالات با توجه به توان دانش آموزان برای حفظ علاقه آنان به موضوع درس به ترتیب در اولویت دوم و سوم قرار دارند. برقراری ارتباط با دانش آموزان با به‌کارگیری شوخی، لطیفه و رفتار طنز شانزدهمین و آخرین شایستگی در این بعد است که معلمان اثربخش باید از آن برخوردار باشند. به‌طور کلی میزان اهمیت کل شایستگی‌های بعد آموزش یا تدریس به‌طور معناداری بالاتر از میانگین نظری است. نتایج آزمون t حاکی از تفاوت معنادار بین میانگین تجربی و نظری است.

■ بحث و نتیجه‌گیری ■

معلمان از کلیدی‌ترین اجزای نظام آموزش و پرورش محسوب می‌شوند. آن‌ها به‌دلیل نقش برجسته‌ای که در پرورش و یادگیری دانش آموزان بر عهده دارند و نیز به‌دلیل این که اعمال و رفتارشان در ایجاد انگیزه‌های یادگیری مؤثر است، نیازمند برخورداری از شایستگی‌های مختلف شغلی و حرفه‌ای هستند. به‌همین جهت در این مطالعه به شناسایی و اعتبارسنجی شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان اثربخش پرداخته شده است. ابتدا با بررسی پیشینه نظری و عملی، ۱۴۰ شایستگی شناسایی شد که پس از بررسی این شایستگی‌ها توسط چند صاحب‌نظر و کارشناس و اجرای آزمون پر روی معلمان نمونه و انجام تحلیل عاملی، تعداد شایستگی‌ها به ۹۸ مورد کاهش یافت که در ۷ بعد یا مؤلفه اصلی دسته‌بندی شدند.

از میان ابعاد شناسایی شده، بعد پیش‌نیازهای معلم رتبه اول را به‌خود اختصاص داده است. بر اساس نظر معلمان مورد مطالعه، معلمان در درجه اول باید برخوردار از این شایستگی‌ها باشند. پیش‌نیازهای معلم، دربرگیرنده پنج شایستگی در ارتباط با مهارت‌های کلامی و دانش محتوایی معلمان می‌باشد. در میان این پنج شایستگی، داشتن توانایی کلامی برای انتقال مفاهیم به دانش آموزان مهم‌ترین شایستگی است که معلمان اثربخش باید از آن برخوردار باشند. معلمان اثربخش همچنین معلمانی هستند که دارای تسلط کافی بر موضوع هستند. آن‌ها دارای ارتباط روشن و واضح بوده و از منابع مختلف به‌منظور شناخت تحولات جدید در موضوعات مربوط به تدریس استفاده می‌کنند. آن‌ها همچنین دارای آگاهی لازم و کافی درباره همه منابع و جست‌وجوی منابع جدید به‌منظور استفاده از آن‌ها در تدریس و یادگیری دانش آموزان هستند.

شناسایی و اعتبار سنجی شایستگی های حرفه ای معلمان اثربخش

شایستگی های شناسایی شده در این مطالعه، به نوعی در مطالعات قبلی و نیز توسط صاحب نظران و متخصصان بیان شده است. به عنوان نمونه کاستر و همکارانش (۲۰۰۵)، دانش تخصصی معلمان را جزء پنج دسته اصلی شایستگی های معلم عنوان کرده اند و یا از نظر استرانگ (۲۰۰۲)، شایستگی های معلمان اثربخش شامل سه بخش دانش، مهارت و گرایش است که بخش دانش شامل دانش معلم نسبت به موضوعی که تدریس می کند، می باشد. برخورداری از دانش موضوعی همچنین یکی از استانداردهای مطرح شده توسط کمیته استانداردهای حرفه ای تدریس نیوجرسی است (لیبریرا^۳، ۲۰۰۴).

نتیجه به دست آمده در این مطالعه حاکی از این امر است که معلمان اثربخش و حرفه ای قبل از هر چیزی، باید ابتدا از دانش محتوایی کافی و لازم برخوردار باشند. یعنی درباره موضوع درس خود دانش کافی و وافی داشته باشند و از آنجایی که هر علمی و موضوع درسی به سرعت در حال تغییر است، معلمان برای آگاهی از این تغییرات و استفاده از آن ها در آموزش، باید از منابع جدید آگاهی لازم را داشته باشند. البته صرف داشتن تخصص و تسلط بر موضوع درسی کافی نیست، چرا که مهم تر از آن توانایی انتقال مفاهیم به دانش آموزان است. به همین دلیل داشتن توانایی ارتباطی و کلامی مهم ترین شایستگی معلمان اثربخش می باشد.

بعد دیگر شایستگی های معلمان اثربخش، نظارت بر پیشرفت و توان بالقوه دانش آموزان است که رتبه دوم را به خود اختصاص داده است. این بعد، ۱۵ شایستگی را در ارتباط با مهارت هایی همانند دادن بازخورد به دانش آموزان، ارائه تکالیف و پاسخ به نیازها و توانایی های دانش آموزان را در بر می گیرد. مهم ترین شایستگی مطرح شده در این بعد، توضیح تکالیف به زبان روشن برای دانش آموزان است. در ارتباط با شایستگی های این بعد، معلمان اثربخش، معلمانی هستند که شناخت لازم را از توانایی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دارند و با استفاده از استراتژی های مختلف، اقدام به گرویندی دانش آموزان می نمایند.

معلمان اثربخش باید تکالیفی مرتبط با اهداف و محتوای درسی و نیز ظرفیت دانش آموزان ارائه نمایند. این تکالیف باید دانش آموزان را به تفکر عمیق وادارد. معلمان باید به ارزیابی دائم پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پردازند و ضمن استفاده از استراتژی های مختلف ارزیابی، بازخوردهای معناداری را به دانش آموزان ارائه نمایند. سپس بر اساس نتایج ارزیابی، اقدام به ایجاد تغییرات لازم در تدریس و توضیح مجدد درس نمایند و آموزش خود را با سطوح پیشرفت تحصیلی و نیازهای دانش آموزان متناسب نمایند.

پیشرفت تحصیلی دانش آموزان یکی از معیارهای اصلی ارزیابی عملکرد معلمان محسوب می شود. نظارت بر پیشرفت دانش آموزان کار پیچیده ای است. معلمان مؤثر از ابزار مختلفی برای نظارت بر پیشرفت دانش آموزان استفاده می کنند که می توان به ارائه تکالیف، ارزیابی و ارائه بازخورد به دانش آموزان اشاره کرد. به این شایستگی در تحقیقات هانتلی (۲۰۰۸) و کریمی (۱۳۸۷) نیز اشاره شده است. کسب رتبه دوم توسط این بعد می تواند بیانگر این امر باشد که معلمان حرفه ای و اثربخش، معلمانی هستند که دارای عملکرد مطلوبی باشند و عملکرد مطلوب یک معلم بیش از هر چیزی توسط

ارزیابی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان انعکاس داده می شود.

بعد سوم شایستگی های به دست آمده، مسئولیت های حرفه ای معلم با ۲۳ صلاحیت یا شایستگی است. این بعد شایستگی هایی را در ارتباط با برقراری ارتباط با والدین، رشد حرفه ای معلم، مشارکت در جامعه حرفه ای و تأمل در تدریس را شامل می شود. با توجه به نظر معلمان مورد مطالعه، معلمان اثربخش معلمانی هستند که دارای تعامل و رفتار محترمانه با والدین دانش آموزان می باشند. آن ها با والدین دانش آموزان ارتباط برقرار می کنند تا از این طریق هم شناخت بهتری نسبت به دانش آموزان پیدا کنند و هم اطلاعاتی را در رابطه با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان و نحوه اداره کلاس به آن ها ارائه نمایند. آن ها والدین دانش آموزان را در برنامه های آموزشی مشارکت می دهند. معلمان اثربخش در یک جامعه حرفه ای مشارکت دارند. آن ها با همکاران خود در طراحی و اجرای پروژه های آموزشی شرکت نموده و ضمن بهره گیری از تخصص معلمان، موقعیت هایی را برای همکاری با دیگران جهت بهبود یادگیری دانش آموزان فراهم می نمایند. معلمان اثربخش از تحولات جاری در آموزش و پرورش دارای شناخت کافی بوده و به دنبال استراتژی های آموزشی جدید می باشند. آن ها به منظور روزآمد کردن دانش خود، در فعالیت های علمی و دوره های آموزشی مشارکت نموده و از سازمان ها و نشریات حرفه ای، به عنوان منابعی جهت رشد حرفه ای خود استفاده می کنند. آن ها از طریق تفکر درباره تدریس، به ارزیابی موفقیت ها و اشتباهات خود می پردازند و ضمن ارزیابی کار خود، اقداماتی را جهت بهبود آن انجام می دهند.

اینکه معلمان افراد حرفه ای هستند و باید نسبت به حرفه خود متعهد باشند، موضوعی است که توسط اکثر صاحب نظران و پژوهشگران مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. هانتلی (۲۰۰۸)، یکی از سه حوزه شایستگی های معلمان را تعهد حرفه ای آن ها می داند. توسعه حرفه ای، یکی از مؤلفه های اصلی به دست آمده در مورد صلاحیت های حرفه ای معلمان در تحقیق کریمی (۱۳۸۷) می باشد. شایستگی های این بعد گویای آن است که مؤثر و اثربخش بودن معلمان تنها به برخورداری و تسلط به موضوعات درسی بستگی ندارد، بلکه نیازمند ارتباط با خانواده دانش آموزان جهت تبادل اطلاعات مورد نیاز می باشد. همچنین معلمان اثربخش، به دنبال رشد حرفه ای خود از طرق مختلف هستند.

برنامه ریزی و آمادگی از دیگر شایستگی های شناسایی شده است که رتبه چهارم را کسب کرده است. این بعد در برگیرنده ۱۳ شایستگی در ارتباط با انتظارات معلم، طراحی آموزشی و ارزشیابی می باشد. مهم ترین شایستگی این بعد که معلمان اثربخش باید از آن برخوردار باشند، بیان نتایج درس به زبان روشن است. معلمان اثربخش، معلمانی هستند که آموزش را به موقعیت های زندگی واقعی دانش آموزان مرتبط می سازند.

آن ها اعتماد به نفس و خودباوری را در دانش آموزان ایجاد و تقویت می کنند. انتظارات خود را به طور واضح و روشن برای دانش آموزان ارائه می کنند و با طراحی فعالیت ها و سؤال هایی به منظور بهره گیری دانش آموزان از سطوح مختلف شناختی، آن ها را برای فهم بیشتر و درک عمیق مطالب ترغیب می کنند. معلمان اثربخش با طراحی ارزیابی در تدریس، از میزان دستیابی دانش آموزان به نتایج مورد نظر و نیز مشارکت دانش آموزان در فعالیت ها و گروه ها، اطلاعات کسب می کنند. آن ها از

هندسایبی و اعتبارسنجی شایستگی های حرفه ای معلمان اثربخش

فنون ارزیابی رسمی و غیررسمی در این زمینه استفاده می کنند و بین عناصر مختلف برنامه همسویی و توالی ایجاد می کنند.

شایستگی های به دست آمده در این بعد حاکی از آن است که در تدریس مؤثر، اهداف آموزشی از قبل توسط معلمان تعیین و به دانش آموزان گفته می شود. در مورد فعالیت ها، مواد و روش ها از قبل تصمیم گیری و شیوه های مناسب ارزیابی از دانش آموزان نیز پیش بینی می شود. بنابراین معلمان مؤثر با آمادگی و برنامه ریزی از قبل اقدام به تدریس و آموزش می کنند.

بعد پنجم مدیریت یا سازماندهی کلاس درس است. این بعد در برگیرنده ۱۰ صلاحیت یا شایستگی در ارتباط با مدیریت فرایند کلاس درس، مدیریت رفتار دانش آموزان و سازماندهی فضای فیزیکی است. در این بعد، آماده کردن پیشاپیش مواد آموزشی برای استفاده در کلاس درس، مهم ترین شایستگی بوده که معلمان اثربخش باید از آن برخوردار باشند. معلمان اثربخش قوانینی را به عنوان استانداردهای رفتار به منظور تعامل با دانش آموزان و تعامل دانش آموزان با یکدیگر وضع می کنند. وضع قوانین کلاس با مشارکت دانش آموزان انجام می گیرد. به دانش آموزان در برقراری و حفظ استانداردهای رفتاری کمک می کنند و انتظارات خود را در رابطه با رفتار مثبت بیان می کنند. معلمان اثربخش، ضمن آماده کردن پیشاپیش مواد آموزشی جهت استفاده در کلاس، محیط فیزیکی کلاس را مهیا نموده و به منظور تشویق ارتباطات متقابل، با قرار دادن صندلی ها به شکل گروهی، به سازماندهی اثربخش فضای کلاسی می پردازند. آن ها ضمن تعیین و بیان روال های کاری و روش ها در ابتدای سال تحصیلی، سعی می کنند تا بین چالش برانگیز بودن فعالیت ها و نوع آن ها توازن برقرار سازند.

کاستر و همکارانش (۲۰۰۵)، سازماندهی را، که شامل صلاحیت هایی چون مدیریت زمان و تنظیم برنامه درسی مطابق با اهداف سازمانی است، به عنوان یکی از شایستگی های حرفه ای معلمان نام برده اند. در مطالعه کریمی (۱۳۸۷)، صلاحیت های مدیریتی جزء یکی از مؤلفه های اصلی صلاحیت های حرفه ای معلمان است. مدیریت و اداره مطلوب کلاس توسط استرانگ (۲۰۰۲) نیز به عنوان شایستگی های معلمان ذکر شده است. معلمان مؤثر با مدیریت مطلوب رفتار دانش آموزان و سازماندهی مناسب فضای فیزیکی کلاس، زمینه را برای آموزش و تدریس اثربخش فراهم می آورند. بنابراین تدریس اثربخش نیازمند آرامش، نظم دانش آموزان و نیز فضای فیزیکی منظم می باشد.

ویژگی های شخصی معلم ششمین بعد شایستگی های حرفه ای معلمان را تشکیل می دهد. این بعد با ۱۶ شایستگی مواردی همانند علاقه مندی معلم به آموزش، رعایت احترام و عدالت در برخورد با دانش آموزان، شیوه عمل فکورانه و برخورداری از خلاقیت را شامل می شود. مهم ترین شایستگی معلمان اثربخش در این بعد این است که آن ها باید فرصت هایی را برای موفقیت همه دانش آموزان ایجاد نمایند. معلمان ضمن اعتقاد به تفاوت های فردی دانش آموزان، باید با بدرفتاری آن ها نیز به طور فردی برخورد نمایند. آن ها باید روابطی مبتنی بر احترام و اعتماد متقابل با دانش آموزان داشته باشند. معلمان اثربخش نسبت به محتوای درسی و نیز علایق و دغدغه های داخل و خارج از مدرسه دانش آموزان، اهمیت و اشتیاق نشان می دهند. آن ها نسبت به کار خود متعهد بوده و مسئولیت نتایج کار دانش آموزان را برعهده می گیرند. معلمان مؤثر نسبت به تدریس و دانش آموزان، مسائل جدید و

نوآوری علاقه‌مند و دارای نگرش مثبت بوده و از زمان خارج از مدرسه به‌منظور آمادگی برای تدریس استفاده می‌کنند. آن‌ها اقدام به دادن آزادی عمل به دانش‌آموزان می‌نمایند و دارای قدرت تحمل عقاید تازه دانش‌آموزان هستند. معلمان از طریق برقراری ارتباط با دانش‌آموزان، آن‌ها را برای انتخاب و ایجاد هدفی چالش‌انگیز و نیز تصمیم‌گیری به‌صورت فردی ترغیب می‌نمایند. معلمان اثربخش آموزش را با شناخت دانش‌آموزان شروع می‌کنند.

صلاحیت‌های رفتاری به‌عنوان یکی از پنج دسته اصلی شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان توسط کاستر و همکارانش (۲۰۰۵) بیان شد است. در تحقیق کریمی (۱۳۸۷) نیز صلاحیت‌های شخصیتی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی صلاحیت‌های حرفه‌ای شناخته شده است. بر اساس نتایج تحقیقات تیلور و همکارانش (۱۹۹۰)، علاقه به تدریس، یادگیری و موضوع تدریس، از جمله ضرورت‌های حرفه‌معلمی می‌باشد. نتایج حاصل نشان می‌دهد که تدریس اثربخش، علاوه بر صلاحیت علمی معلم، نیازمند صلاحیت رفتاری او نیز هست. ویژگی‌های شخصی و رفتاری معلم، عواملی تأثیرگذار در فرایند تعلیم و تربیت محسوب می‌شوند. بنابراین معلمان اثربخش خواهند بود که علاوه بر برخورداری از صلاحیت علمی و تخصصی، از ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری لازم نیز برخوردار باشند.

آموزش یا تدریس هفتمین بعد شایستگی‌های معلمان اثربخش است. این بعد با ۱۶ شایستگی، مهارت‌هایی را در زمینه فعال ساختن دانش‌آموزان در یادگیری، استفاده از استراتژی‌های مناسب، برقراری ارتباط مناسب با دانش‌آموزان و طرح سؤال از آن‌ها را در برمی‌گیرد. استفاده از مفاهیم و زبان متناسب با سن و سوابق دانش‌آموزان، مهم‌ترین شایستگی این بعد است که معلمان اثربخش باید از آن برخوردار باشند. معلمان اثربخش ضمن دادن مسئولیت به دانش‌آموزان، به نظرات آن‌ها اهمیت می‌دهند. آن‌ها دستورالعمل‌هایی متناسب با سطح درک دانش‌آموزان ارائه و از راهبردهای متنوعی برای تدریس استفاده می‌کنند. معلمان اثربخش برای افزایش تفکر انتقادی و ایجاد تجربه‌های یادگیری، استراتژی‌های مناسبی را به‌کار می‌گیرند. آن‌ها با به‌کارگیری تجارب یادگیری، زمینه مشارکت فعال همه دانش‌آموزان را در فعالیتهای آموزشی فراهم می‌کنند و رهبری فعالیت‌های آن‌ها را برعهده می‌گیرند. معلمان اثربخش، دانش‌آموزان را از طریق طراحی سؤالات به خود ارزشیابی ترغیب می‌کنند و با پرسیدن سؤال از آنان، به ارزیابی عمیق فهم و درک آن‌ها می‌پردازند و در صورت لزوم و برای حفظ علاقه دانش‌آموزان به درس، سؤالات را با توجه به توان دانش‌آموزان تغییر می‌دهند.

شایستگی‌های به‌دست آمده در این بعد گویای آن است که تدریس مؤثر نیازمند استفاده از استراتژی‌های مناسب، مشارکت دادن دانش‌آموزان در فرایند آموزش و برقراری ارتباط مناسب با دانش‌آموزان می‌باشد. به این بعد از شایستگی نیز در اکثر تحقیقات اشاره شده است (برای مثال کریمی، ۱۳۸۷؛ استرانگ، ۲۰۰۲).

با توجه به اهمیت و نقش مؤثر معلمان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در تحقق اهداف کمی و کیفی آموزش و پرورش، توجه و به‌کارگیری شایستگی‌های حرفه‌ای شناسایی شده در استخدام، آموزش و تربیت، ارزشیابی عملکرد و نیز آموزش‌های بدو خدمت و ضمن خدمت معلمان پیشنهاد می‌گردد.

منابع

- Huntly, H. (2008). Teachers Work: Beginning Teachers Conceptions of Competence. *The Australian Educational Researcher*, 35 (1), 125-145.
- Koster, B.; Mieke, B.; Fred, K. & Theo, W. (2005). Quality requirements for teacher educators, *Teaching and Teacher Education*, 21 (2), 158-161.
- Langer, J. (2001). Beating the odds: Teaching Middle and high school students to read and write well. *American Educational Research Journal*, 38 (4), 837-880.
- Librera, W. (2004). *New Jersey Professional standards for teachers and school leaders*. Trenton, New Jersey: New Jersey Department of Education. Retrieved from <http://state.nj.us/education/profdev/profstand/standards.pdf>.
- Moreno, J. (2007). Do the initial and the continuuous teacher' professional development sufficiently prepare teachers to understand and cope with the complexities of today and tomorrow' education? *Journal of Educational Change*, 8, 169-173
- Nijveldt, M., Mieke, B., Douwe, B., Nico, V. & Theo, W. (2005). Assessing the interpersonal competence of beginning teachers: The quality of the judgement process, *International Journal of Educational Research*, (43), 891-902.
- Stronge, J. H. (2007). *Quality of effective teachers* (2nd edition). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Stronge, J. H. (2002). *Qualities of effective teachers*. Alexandria, VA: Association for supervision and curriculum Development.
- Taylor, v. & other. (1990). *A Comparision of perceptions of the importance of Mental competencies Between Inservice and Preservice Teacher*. Mid south Educational Research Association; (ERIC Document Reproduction service No. ED 327554).
- Walberg, H. J. (1984). Improving the productivity of America's schools. *Educational Leadership*, 41 (8), 1927.
- Walker, R. (2008). Twelve Characteristics of an Effective Teacher. *Educational Horizon*, 87 (1), 6168.
- Wiggins, G., & McTighe, J. (1998). *Understanding by design*. Alexandria, VA: Association for supervision and curriculum Development.
- آندرسون، دبلیو لوریون. (۱۳۸۰). افزایش اثربخشی معلمان در فرایند تدریس، (ترجمه محمد امینی). تهران: انتشارات مدرسه (اثر اصلی در سال ۱۹۹۴ چاپ شده است).
- دانش‌پژوه، زهرا و فرزاد، ولی‌اله. (۱۳۸۵). ارزشیابی مهارت‌های حرفه‌ای معلمان دوره ابتدایی. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، ۵ (۱۸)، ۱۵۶-۱۵۷.
- شعبانی، زهرا. (۱۳۸۳). بررسی تطبیقی برنامه تربیت معلم ایران و چند کشور جهان. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۳۰ (۷۹)، ۱۲۶-۱۲۷.
- صافی، احمد. (۱۳۸۲). تربیت و تأمین معلم در ایران. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۱۹ (۷۳)، ۱۲-۱۳.
- عابدی، احمد؛ عریضی، حمیدرضا و سبحانی‌نژاد، مهدی. (۱۳۸۴). بررسی میزان آشنایی معلمان دوره ابتدایی شهر اصفهان با نظریه‌های یادگیری و نحوه به‌کارگیری آن‌ها در فرایند تدریس. ماهنامه دانشور رفتار، ۱۲ (۱۵)، ۱۲۶-۱۲۷.
- عبدالهی، فردین؛ شریعتمداری، علی و نسادری، عزت‌اله. (۱۳۸۹). بررسی میزان آگاهی معلمان دوره ابتدایی از اصول تعلیم و تربیت به‌منظور ارائه الگوی مطلوب جهت ارتقا سطح آگاهی آنان. فصلنامه علوم تربیتی، ۳ (۹)، ۱۱۰-۱۱۰.
- کریمی، فریبا. (۱۳۸۷). مطالعه صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان دوره ابتدایی. فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، ۲ (۴)، ۱۶۴-۱۶۵.
- کریمی، عبدالعظیم. (۱۳۸۴). بررسی نتایج مطالعه بین‌المللی پیشرفت سواد خواندن پرلز ۲۰۰۱. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۲۱ (۱)، ۲۹-۳۰.
- کیامنش، علیرضا. (۱۳۷۷). مقایسه عملکرد ریاضی دانش‌آموزان سال سوم راهنمایی در دو مطالعه بین‌المللی و بررسی محتوای آموزش ریاضی در برنامه‌های درسی. سومین کنفرانس آموزش ریاضی ایران، کرمان.
- محمدی، جهانگیر. (۱۳۸۴). مهارت‌های مورد نیاز معلمان در عصر دانایی. مجموعه مقالات برگزیده همایش معلم در عصر دانایی، (صص ۱۴۹-۱۶۶). اصفهان: سازمان آموزش و پرورش.
- مک ایوان، الین. (۱۳۸۶). ده ویژگی معلمان کارآمد، (ترجمه ژاله حساس‌خواه و عباس صادقی). گیلان: انتشارات دانشگاه گیلان. (اثر اصلی در سال ۲۰۰۴ چاپ شده است)
- ملکی، حسن. (۱۳۸۶). صلاحیت‌های حرفه معلمی، تهران: انتشارات مدرسه.
- Anderson, L. W. (2004). *Increasing teacher effectiveness* (2nd ed). Paris: UNESCO International institute for educational planing.
- Coulter, F. (1985). Homework. In T. Husen & T. N. Postlethwaite (Eds.), *The international encyclopedia of education: Research and studies* (pp. 2289-2294). New York: Pergamon Press.
- Danielson, C. (2007). *Enhancing Professional Practice: A framework for teaching*. Alexandria, VA: Association for supervision and curriculum Development.

پی‌نوشت‌ها

نشان می‌دهند که به استانداردهای حرفه‌ای در حل مشکل و تصمیم‌گیری متعهد هستند.

۴. برقراری ارتباط با خانواده‌ها: معلمان اثربخش با برقراری ارتباط با خانواده‌ها و والدین دانش‌آموزان، اطلاعات مورد نیاز را به آن‌ها انتقال داده و همچنین اطلاعات مورد نیاز خود در رابطه با دانش‌آموزان را از والدینشان دریافت می‌کنند (دانیل‌سون، ۲۰۰۷).

۵. اندیشه کردن یا تأمل در تدریس: هم معلمان و هم محققان، تشخیص داده‌اند که داشتن توانایی تأمل و اندیشه در مورد تدریس نشانه‌ی یک حرفه واقعی است. معلمان، هم موفقیت‌ها و هم اشتباهات خود را ارزیابی می‌کنند (استرانگ، ۲۰۰۷).

۶. حفظ و نگهداری یادداشت‌های دقیق: نیاز معلمان در جهت حفظ یادداشت‌های دقیق از وقایع معمول کلاس، یکی از نتایج پیچیدگی تدریس می‌باشد (دانیل‌سون، ۲۰۰۷).

۲۳. از نظر استرانگ (۲۰۰۷)، معلم مؤثر با همان دقت و توجهی که طرح درسش را تهیه می‌کند، برای سازماندهی کلاس خود نیز برنامه‌ریزی می‌کند. مهم‌ترین مهارت‌هایی که در این زمینه مطرح است عبارت‌اند از:

۱. مدیریت رفتار دانش‌آموزان: یادگیری نمی‌تواند در محیطی که در آن رفتار دانش‌آموزان خارج از کنترل است اتفاق بیفتد. دانیل‌سون (۲۰۰۷)، بر نقش استانداردهای رفتار و تعیین آن توسط معلمان تأکید دارد و معتقد است که کلید مدیریت کارآمد رفتار دانش‌آموزان در توافق بر استانداردهای رفتار می‌باشد.

۲. سازماندهی فضای فیزیکی: دانیل‌سون (۲۰۰۷)، همچنین بر مهم و مؤثر بودن فضای فیزیکی کلاس در کل یادگیری اشاره می‌کند و به نظم و ترتیب دادن وسایل، آماده کردن مواد و وسایل آموزشی مورد نیاز تأکید دارند.

۲۴. مهارت‌هایی که در این زمینه مطرح است عبارت‌اند از:

۱. استفاده از استراتژی‌های مناسب تدریس: استفاده از راهبردها و شیوه‌های مختلف تدریس، یکی از عناصر مهم در اثربخشی آموزش است (استرانگ، ۲۰۰۷).

۲. استفاده از فنون سؤال کردن: از نظر دانیل‌سون (۲۰۰۷)، مهارت معلم در سؤال کردن، سهم مهمی در یادگیری دانش‌آموزان دارد و برای بسیاری از اهداف آموزشی مفید و ارزشمند می‌باشد.

۳. مشارکت دادن دانش‌آموز در یادگیری: دانیل‌سون (۲۰۰۷)، معتقد است که مشارکت دانش‌آموزان در فرایند یادگیری، باید هدف اصلی مدارس باشد، زیرا از طریق مشارکت فعال است که دانش‌آموزان مطالب پیچیده را یاد می‌گیرند.

۴. برقراری ارتباط مناسب با دانش‌آموزان در فرایند تدریس: در این رابطه دانیل‌سون (۲۰۰۷) عنوان می‌کند از آنجایی که تدریس عملی هدفمند می‌باشد باید هدف آن برای دانش‌آموزان روشن باشد. راهنمایی‌ها و روش‌ها باید واضح و روشن باشند.

۲۵. کنترل و ارزیابی کار و پیشرفت دانش‌آموزان وظیفه پیچیده‌ای است. برای کنترل و ارزیابی فهم دانش‌آموزان، روش‌های مختلفی وجود دارد. مهم‌ترین ابزارهای

1. Effective teachers
2. Midel
3. Anderson
4. Nijveldt ,Beijaard, Brekelmans, Verloop & Wubbels
5. Moreno
6. Huntly
7. Taylor
8. Koster, Brekelmans, Korthagen & Wubbels
۹. شامل برخورداری از آگاهی و اطلاعات لازم در رابطه با رشته تخصصی و توسعه و به‌روز نگهداشتن آن‌ها می‌باشد.
۱۰. شامل داشتن دیدگاه دموکراتیک، صداقت و درستی و غیره می‌باشد.
۱۱. شامل چهار عامل کمک به دانش‌آموزان و تعیین نیازهای یادگیری آنان، تنظیم برنامه درسی بر اساس نیاز دانش‌آموزان مختلف، طراحی فعالیت‌هایی برای تسهیل یادگیری و رشد یادگیرندگان و استفاده از فن‌آوری اطلاعات در تدریس می‌باشد.
۱۲. شامل برقراری ارتباط با دانش‌آموزان با تجارب مختلف، راهنمایی در انجام وظایف، تحلیل و روشن ساختن دیدگاه‌های دانش‌آموزان می‌باشد.
۱۳. شامل صلاحیت‌هایی چون مدیریت زمان و تنظیم برنامه درسی مطابق با اهداف سازمانی می‌باشد.
14. stronge
۱۵. آنچه که معلم باید بداند شامل دانش معلم نسبت به موضوعی که تدریس می‌کند، توانایی انتخاب روش تدریس مناسب با آن موضوع و آگاهی نسبت به آهنگ رشد کودک.
۱۶. آنچه که معلم می‌تواند انجام دهد شامل توانایی اداره کلاس درس، تهیه طرح درس مناسب، ارتباط آموزش با زندگی واقعی، در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی، ایجاد جو مثبت در کلاس درس می‌باشد.
۱۷. ویژگی‌هایی است که معلم در اختیار دارد و شامل توجه، عدالت و احترام، اشتیاق، داشتن انعطاف‌پذیری و نداشتن رفتارهای کلیشه‌ای و توانایی ایجاد ارتباط مناسب با دانش‌آموزان می‌باشد.
18. Danielsn
19. Walker,R
20. Mcewan
21. Goe
۲۲. شامل:
۱. مشارکت معلمان در یک جامعه حرفه‌ای: از دیدگاه دانیل‌سون (۲۰۰۷)، همکاران حرفه‌ای منبع غنی در مورد تدریس بوده و معلمان همانند دیگر متخصصان موظف هستند که به یادگیری خود در تمام طول زندگی حرفه‌ای خود ادامه دهند.
۲. رشد حرفه‌ای معلم: معلمان باید به‌طور مداوم در اوج حرفه خود باقی بمانند و دانش محتوایی و موضوعی خود را به‌طور مداوم رشد و توسعه دهند (استرانگ، ۲۰۰۷).
۳. نشان دادن مهارت و دانش حرفه‌ای: معلمان بسیار حرفه‌ای

هئداسایی و اعتبار سنجی هایستگای های حرفه‌ای معلمان اثر بخش

۲. طراحی آموزشی منسجم و یکپارچه: طراحی آموزشی، برنامه‌ریزی برای کل برنامه درسی است (استرانگ، ۲۰۰۷). از ویژگی‌های مختلف طراحی آموزشی، انسجام است.

۳. طراحی ارزشیابی یادگیری دانش‌آموزان: ارزیابی هم برای معلمان و هم برای دانش‌آموزان، اطلاعات با ارزشی برای هدایت یادگیری در آینده فراهم می‌کند. روش‌های مختلف ارزیابی باید برای انواع مختلف اهداف مناسب باشند (دانیل‌سون، ۲۰۰۷).

۲۸. از نظر استرانگ (۲۰۰۲)، بخش گرایش شایستگی‌های معلمان اثربخش، مربوط به ویژگی‌هایی است که معلم در اختیار دارد. او معتقد است که ویژگی‌های عاطفی و یا رفتارهای احساسی و اجتماعی معلم، بیش از روش تعلیم و تربیت او مؤثر و مفید می‌باشد. مهمترین ویژگی‌هایی که در این زمینه مطرح است عبارت‌اند از:

۱. نقش انصاف و احترام: از نظر دانش‌آموزان، احترام و بی‌طرفی پیش‌نیاز صفات یک معلم مؤثر می‌باشد. معلم مؤثر همواره به دانش‌آموزان از هر نژاد، فرهنگ و یا جنسیتی که باشند احترام می‌گذارد (دانیل‌سون، ۲۰۰۷).
۲. علاقه‌مندی معلم به آموزش: مک‌ایوان معتقد است که معلم مؤثر خود را مسئول می‌داند یعنی احساس می‌کند که رسالت درس دادن بر عهده اوست. او همچنین عاشق حرفه و رشته خود می‌باشد (مک‌ایوان، ۲۰۰۲/ حساس‌خواه و صادقی، ۱۳۸۶).
۳. شیوه عمل فکورانه: تعمق، مرور و اندیشه در فرایند تدریس، عامل حرفه‌ای دیگری است که جزئی از تدریس مؤثر محسوب می‌شود (دانیل‌سون، ۲۰۰۷).
۴. خلاقیت: معلمان مؤثر در نحوه تدریس در کلاس‌هایشان کاردان و مبتکر هستند (استرانگ، ۲۰۰۷).
۵. نگرش مثبت: معلمان مؤثر همچنین دارای نگرش خوش‌بینانه در مورد تدریس و دانش‌آموزان هستند (والکر، ۲۰۰۸).

29. Librera

مؤثر برای این کار استفاده می‌کنند عبارت‌اند از:

۱. ارائه تکلیف: معلمان مؤثر نه تنها برای دانش‌آموزان تکلیفی تعیین می‌کنند، بلکه مرتباً آن تکلیف را کنترل و بررسی می‌کنند (کتر، ۱۹۸۵). البته مسئله مهم در اینجا کیفیت تکلیف است نه کمیت آن.
۲. ارائه بازخورد معنادار به دانش‌آموز: بازخورد یکی از قدرتمندترین فنون اصلاحی برای افزایش نتیجه یادگیری دانش‌آموزان است (والبرگ، ۱۹۸۴). معلمان مؤثر بازخورد را به موقع ارائه می‌دهند. آن‌ها بازخوردی را ارائه می‌دهند که بیشتر اصلاحی است.
۳. استفاده از سنسچس و ارزشیابی: سنسچس عنصر اصلی فرایند تدریس محسوب می‌شود. معلمان اثربخش همچنین برای کنترل پیشرفت دانش‌آموزان به‌طور مؤثری از سنسچس و ارزشیابی استفاده می‌کنند (ویگینز و مک‌تای، ۱۹۹۸).
۲۶. برای تدریس مؤثر، معلمان باید برخوردار از پیش‌نیازهای زیر باشند:
  ۱. دانش محتوایی: اهمیت دانش محتوایی معلم بر کسی پوشیده نیست. دانش معلم درباره محتوایی که تدریس می‌کند همواره جزء عناصر اساسی تدریس مؤثر بوده است (لانگر، ۲۰۰۱). صرف نظر از تکنیک‌های آموزشی، معلمان باید تسلط کافی بر یک موضوع داشته باشند تا بتوانند یادگیری دانش‌آموزان را هدایت کنند (دانیل‌سون، ۲۰۰۷).
  ۲. مهارت‌های کلامی: معلمان مؤثری که توانایی کلامی بیشتری دارند، بهتر می‌توانند مفاهیم را به دانش‌آموزان منتقل نمایند (آندرسون، ۲۰۰۰/ امینی، ۱۳۸۰).
  ۲۷. تدریس فعالیتی است پیچیده که مستلزم آمادگی دقیق، طراحی هدف‌ها و فعالیت‌هاست. در این حیطه بر مهارت‌های زیر تأکید می‌شود:
    ۱. انتخاب اهداف آموزشی: تدریس یک فعالیت هدفمند است. بنابراین اهداف آن باید مشخص و روشن باشد (دانیل‌سون، ۲۰۰۷).